

Impressie EMOVE werksessie 12 juni '14

Rijkswaterstaat Zee en Delta en Maritieme Toegang, beiden beheerders van een deel van het Schelde estuarium, zijn samen gestart aan het Europees gefinancierde project: Estuaries on the MOVE (EMOVE)¹. In dit project staat gedeelde kennis van het systeem en adequaat beheer ervan in de toekomst centraal. Het project geeft ons de ruimte om te onderzoeken of we met een betrokken groep van stakeholders (belanghebbenden) gezamenlijke kansen kunnen verzilveren of initiatieven die hiertoe leiden in gang kunnen zetten.

Rijkswaterstaat en Maritieme Toegang gaan hiertoe in gesprek met belanghebbenden tijdens drie werksessies. De eerste werksessie is op 12 juni gehouden bij het Portaal van Vlaanderen (Terneuzen). Hierbij was een diverse groep van Vlaamse en Nederlandse belanghebbenden aanwezig (zie bijlage 1 voor de deelnemers). De werksessie had de volgende doelen:

- Een stap te zetten naar een gezamenlijk beeld van de kennis en onzekerheden van het functioneren van het Schelde-estuarium en over het functioneren van de samenwerking/governance.
- Een eerste indruk te krijgen van interessante vervolgprojecten (uitvoeringsmaatregel, verbetering samenwerking, vergroten systeemkennis etc.)
- Zin om verder aan de slag te gaan met EMOVE.

In een open en informele sfeer is gedurende de werksessie aan het behalen van deze doelen gewerkt. Na het welkomstwoord van Willy Oorthuijsen (Rijkswaterstaat Zee en Delta) hebben de deelnemers (hernieuwd) kennis met elkaar gemaakt door met een foto van een bijzonder beeld in, op of naast de Schelde te 'speeddaten'.

Presentaties Leo Adriaanse (Rijkswaterstaat Zee en Delta) lichtte vervolgens samen met Frederik Roose (Departement Mobiliteit en Openbare Werken) het EMOVE project toe². Hierbij benadrukte Leo (als reactie op vragen vanuit de zaal) dat het in EMOVE gaat om het gehele Schelde Estuarium (dus niet alleen om de Westerschelde, maar ook stroomopwaarts van de Schelde waar getij nog merkbaar is) en dat hierbij ook de relatie met het gebied over de dijk wordt gelegd. Een ander belangrijk punt van deelnemers was de mogelijkheid om te leren van de andere estuaria in het EMOVE project (Weser in

¹ Voor meer achtergrond informatie over het project EMOVE zie de project website <http://www.emove-project.eu/> of <http://www.vnsc.eu/uploads/2013/09/flyer-emove-schelderaad-189-13-1.pdf>

² Alle presentaties die zijn gegeven op 12 juni zijn als 1 bestand te downloaden via:

https://www.dropbox.com/s/5lxelooog1oj3mcq/Alle%20presentaties_EMOVE_workshop_1_12_juni_2014.pptx

Duitsland en Göta älv in Zweden). Vervolgens lichtte Frederik Roose de relatie van EMOVE met de Vlaams Nederlandse Schelde Commissie is (VNSC) toe.

Beoogde Resultaten EMOVE

- Georganiseerde groepen stakeholders/shareholders met een gemeenschappelijke visie op duurzame ontwikkeling van hun estuarium en de bereidheid die samen te realiseren
- Business cases van shareholders voor projecten met draagvlak van alle stakeholders
- Een eindrapport voor de Europese politiek met de stand van zaken en aanbevelingen voor studies en pilots/projecten voor minstens 2 estuaria en aanbevelingen voor Europees beleid

Relatie EMOVE – VNSC: Win-Win

EMOVE

- Maakt gebruik van bestaande stakeholdersplatform VNSC
- Verankering resultaten EMOVE bij de VNSC

VNSC

- EMOVE zorgt voor kennisdeling met stakeholders
- Kan via EMOVE buiten de grenzen van het Schelde-estuarium kijken
- EMOVE draagt bij aan realisatie doelen VNSC

In het kader van het EMOVE project zijn door de Zeeuwse Milieu Federatie (vanwege het netwerk van ZMF binnen de Schelde) 7 partijen geïnterviewd (Gemeentelijk Havenbedrijf Antwerpen, Zeeland Seaports, Vogelbescherming Nederland, Het Zeeuwse Landschap, Natuurpunt, Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie en Boerenbond). Deze selectie is gemaakt vanuit de driedeling scheepvaart, natuur en landbouw. Er is iedere keer één Nederlandse partij en één Vlaamse partij geïnterviewd³. Gerald Jan Ellen (Deltares) presenteerde kort de bevindingen uit de interviews. De volgende punten zijn rode lijnen door de interviews heen:

- Grote bereidheid onder de geïnterviewden om als belanghebbenden samen te werken.
- Ten aanzien van EMOVE geldt ook:
 - Geen behoefte aan een praatbarak: maak het concreet
 - Ambities en doelen scherp
 - Resultaatgericht: geen onderzoek om het onderzoek

Als input voor het interactieve deel van de dag presenteert Marcel Taal (Deltares) de ontwikkeling van bodem en water op de schaal van 'hele estuarium'⁴. Marcel benadrukt dat hij hierbij niet ingaat op lokale ontwikkelingen, ook niet op de 'landzijde' en dat er uiteraard nog leemten en onzekerheden in de systeemkennis zitten (bijvoorbeeld de slibhuishouding, vooral in de Zeeschelde). Marcel laat tijdens zijn presentatie de ontwikkeling van de Schelde door de tijd (vanaf 800 AD tot op heden) zien en hij benadrukt ook dat het systeem niet 'terug te draaien is naar de jaren 1950'.

³ Een rapportage van deze interviews zal voor de volgende workshop beschikbaar zijn via de EMOVE website (<http://www.emove-project.eu/>)

⁴ De achterliggende notitie is aan de genodigden verspreid. De notitie kan gedownload worden via: https://www.dropbox.com/s/8gznsblsidyq72/EMOVE%20stand%20van%20zaken%20Schelde-estuarium_1_juni_2014_versie%201.0.docx

Werken in subgroepen⁵

Na het plenaire deel van de workshops zijn deelnemers in drie groepen aan de slag gegaan. In drie verschillende rondes zijn inzichten en kennis gedeeld (ronde 1), inzichten en belangen gedeeld (ronde 2) en mogelijke initiatieven en projecten benoemd (ronde 3).

Ronde 1: Inzichten en kennis delen

De deelnemers zijn opgedeeld in 3 subgroepen. Deze groepen gaan vervolgens in op de gepresenteerde systeembeschrijving maar ook op governance aspecten. Input van de deelnemers (niet uitputtend en in willekeurige volgorde) die naar voren kwamen zijn:

Aandachtspunten	Aanvullingen	Aanpassingen
<ul style="list-style-type: none"> • Waar liggen de grenzen van het systeem en wat kan het systeem aan? Evenredige aandacht voor Zeeschelde en Westerschelde. • Wat is zeker en wat is onzeker? • Recreatie wordt als partij en als aandachtspunt gemist. • Er is ook onvoldoende aandacht voor het aspect landschap en de beleving van het landschap. • De dynamiek van de politiek in relatie tot de afspraken die voor lange termijn gemaakt worden. • Aan welke knoppen kunnen en willen we draaien om het systeem robuuster te maken? • Wat betekent natuurlijk dynamiek in het systeem • Maak onderscheid tussen sediment, slib, klei en zand. • 	<ul style="list-style-type: none"> • Wat is de invloed van verandering in stroming(snelheden) en afvoercapaciteit, ook in relatie tot zeespiegelstijging. • Omgaan met de dynamiek van het systeem in relatie tot Natura 2000 en natuurdoelen. • Bescherming tegen overstromingen: is dit houdbaar? • Invloed van klimaat verandering of het estuarium (natuur, afvoer) • Landschap: wat betekenen alle ingrepen voor de ontwikkeling van het landschap: beleving van natuur/landbouw. • Relatie leggen tussen de Schelde en de functies op het land (achter de dijk) • Verzilting: effecten op drinkwater, landbouw, industrie en natuur op het land. • Wat is de invloed van bekribbingen? • Wat is de invloed van ontpoldering? • Welke belangrijke flora en fauna zijn er? 	<ul style="list-style-type: none"> • Natuur onderzoek: natuurherstel in de Westerschelde. • Ruimte voor de rivier nog in beeld? • Wellicht eerst duidelijke sectorale visies (met alle partijen opstellen) voordat integraal mogelijk is? • Zorg dat je manieren vind om met de angst voor verandering (onzekerheid) om te gaan (bestuurders, omwonenden, sectoren).

Ronde 2: Inzichten en belangen delen

Gevraagd wordt aan de deelnemers om in duo's te bespreken hoe het systeem van de Schelde hun organisatie raakt. In de terugkoppeling hebben de personen voor hun partners de terugkoppeling gegeven. Hieronder een aantal hoofdpunten (op basis van de drie hoofdvragen gerangschikt).

Vraag	Input van de deelnemers
1. Hoe helpt de schelde?	Slib Recreatie: landbouw & rivier Toegankelijkheid Ontwikkelruimte (natuur en landbouw) Vogelgebied Economische motor Identiteit van Zeeland: groen + vestigingsplaats + recreatie
2. Waarvan heb je last?	Ruimtebeslag: ontpolderen & havenontwikkeling

⁵ De letterlijke input van de deelnemers (vragen, input plenair, subgroepjes) tijdens de workshop is nader uitgewerkt in bijlage 3.

	<p>Onveiligheid: overstromingen & calamiteit Dynamiek vs vastlegging (statische doelstelling) Maatschappelijke beleving van de bevolking.</p>
<p>3. Suggesties (die kunnen helpen)</p>	<p>Zuinig ruimtegebruik Doelstelling gehaald? Dan klaar. Omscholen van boeren die uitgekocht worden, passend bij de Schelde Nieuwe teelten – natuurbeheer Integraal denken Meer vertrouwen in elkaars argumenten en daar goed kennis van nemen. Grenzen aan de groei? Een vitaal, dynamisch, ecologisch systeem respecteren is de randvoorwaarde voor overige functies (economie, haven, recreatie, natuur, e.a. maatschappelijke functies) Havens werk onderling samen: gedeelde visie/duurzaamheidsplan Onderzoek de kansen van een aantrekkelijker landschap.</p>

Ronde 3 initiatieven / projecten benoemen

Aan de deelnemers wordt gevraagd om initiatieven/project ideeën te benoemen die zij kansrijk achten om EMOVE op te pakken/verder richting uitvoering te brengen. Ideeën en projecten van de deelnemers (samenvatting op hoofdlijnen) die naar voren kwamen zijn:

Type initiatief	Input van de deelnemers
Maatregel/ingreep	<ul style="list-style-type: none"> • Meerdere functies samenbrengen binnen een project die een toets doorstaan zodat het systeem vitaal blijft gecombineerd met snelle besluitvorming • Ruimte-voor-de-rivier experiment: rol die natuur hierbij kan spelen, wat is mogelijk? • Schelde als bron van energie: aansluiten bij PRO-TIDE project • Naast, op, en achter de schelde een wandel route waar men kan wandelen en natuur en landschap kan beleven. • Inkomsten genereren op een creatieve manier, denk aan zilte teelt, maar ook vanuit visserij perspectief. • Laat onbewerkte havengrond tijdelijk door landbouw gebruiken
Versterken governance aspecten	<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking tussen havens: gezamenlijk duurzaamheidsplan (vervolgens hen ook in Natura 2000 maatregelen meenemen: ontwikkelingsruimte). • Breng de waarde van de Schelde en de daarbij behorende functies (recreatie, natuur, landbouw) beter in beeld. • Zet een plan uit van nu tot maart 2015 hoe je de Schelderaad een duwtje in de rug kunt geven: Stap 1: Link leggen met de beslissers (borgen van het proces) door intentieverklaring. • Kijken of je een gezamenlijk project kunt opzetten wat binnen de dijk en buiten de dijk combineert om over en weer meer gevoel en begrip te krijgen. • Zet landbouw in bij dijk beheer.
Systeemkennis vergroten	<ul style="list-style-type: none"> • Onderzoek naar landbouw op wisselend zoet/zout ondergrond (inclusief nutriënten) • Onderzoek naar laag-dynamische gebieden (experimenten) • Onderzoek naar waarde landbouw voor recreatie, landschap en natuur • Leren van Nederland over zoetwatervoorziening
Overige	<ul style="list-style-type: none"> • Wisselpolders – wie begint, hoe leggen we het vast naar de toekomst toe, en krijgt landbouw garantie dat het land terug komt. • Begin met kleine projecten waar energie op zit • Voor het aanleggen van de nieuwe zeesluis zal 10 miljoen M3 worden gebaggerd. Dit wordt hoogst waarschijnlijk gestort. Maar wat kan je hier nog meer mee doen? (innovatie kans?) • Communicatie met de burgers: leg proeftuinen aan om de relatie tussen de Schelde

en het land te benadrukken.

Doorkijk naar de volgende werksessie

De twee volgende EMOVE werksessies zullen worden gehouden op:

- 30 september 2014 (Portaal van Vlaanderen, Terneuzen)
- 27 november 2014. (locatie volgt)

De werksessie op 30 september is gericht op 1) het verder uitwerken van de aanvullingen op de systeemkennis 2) aanvullen + concreter maken van de kansrijke ideeën en 3) focus aanbrengen: gezamenlijk geselecteerde kansrijke ideeën verder uitwerken. In de tussentijd zal het projectteam de input van de deelnemers structureren en aan de beleidsmatige borging van het EMOVE project werken (binnen ScheldeRaad en VNESC).

Om het project in de tussentijd te volgen kunt u kijken op de website: <http://www.emove-project.eu/> of de [LINKED IN pagina](#) van het project.

BIJLAGE 1: LIJST VAN AANWEZIGE PERSONEN

Nr.	Deelnemer	Organisatie
1	Kees van der Vlugt	Het Zeeuwse Landschap
2	Peter Van Severen	Vereniging van Gentse Havengebonden Ondernemingen
3	Stijn De Roo	Boerenbond
4	<i>Dick Engelhardt</i>	<i>Zeeland Seaports</i>
5	Astrid Ghering	Zeeland Seaports
6	Els Jasperse	Gemeente Vlissingen
7	Mirjam Kuzee	Provincie Zeeland – Natura 2000
8	<i>Frank de Mulder</i>	<i>Provincie Oost-Vlaanderen</i>
9	Harm Dotinga	Vogelbescherming Nederland
10	Paul Cerpentier	Algemeen Boerensyndicaat Oost Vlaanderen
11	Teresa Kalverboer	Provincie Zeeland
12	Aard van der Donckt	Gemeente Zwijndrecht (B)
13	Guido Janssen	Bekkensecretariaat Benedenscheldebekken
14	Peter Deckers	Gemeente Beveren
15	Ria Van Ranst	Havenkoepel VZW & Antwerpse Scheepvaartvereniging
16	Eric de Deckere	Havenbedrijf Antwerpen
17	Tjeu van Mierlo	Zeeuwse Milieu federatie
18	Frank Kuypers	Zuidelijke Land- en Tuinbouw Organisatie
19	Willem de Visser	Stichting De Levende Delta

ORGANISATIE

Nr.	Deelnemer	Organisatie
20	Frederik Roose	Departement Mobiliteit en Openbare Werken
21	Kirsten Beirinckx	Departement Mobiliteit en Openbare Werken

22	Leo Adriaanse	Rijkswaterstaat Zee en Delta
23	Willy Oorthuijsen	Rijkswaterstaat Zee en Delta
24	Geert Roovers	Antea Group
25	Marcel Taal	Deltares
26	Stephanie Janssen	Deltares
27	Ben de Winder	Rijkswaterstaat Zee en Delta
28	Marijse van den Berg	Rijkswaterstaat Zee en Delta
29	Gerald Jan Ellen	Deltares

BIJLAGE 2: LIJST VAN GENODIGDEN

Genodigde	Organisatie
Guy Janssens	Gemeentelijk Havenbedrijf Antwerpen
Dick Engelhardt	Zeeland Seaports
Harm Dotinga	Vogelbescherming Nederland
Martin Hemminga	Het Zeeuwse Landschap
Peter Symens	Natuurpunt
Aafke Brader	Zeeuwse Milieu Federatie
Peter de Koeijer	Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie
Pieter van Oost	Boerenbond
Bregina Allewijn	Provincie Zeeland
Toine Poppelaars	Waterschap Scheldestromen
Ad Schenk	Gemeente Borsele
Annelies Van Der Donckt	Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten
Frank de Mulder	Provincie Oost-Vlaanderen
Guido Janssen	Benedenscheldebekken Namens de Provincie Antwerpen
Wies Saman	Brabants Zeeuwse werkgevers
Peter van Severen	Vereniging Gentse Havenbonden en Ondernemingen
Rudi de Meyer	Vlaamse Havenvereniging
Paul Cerpentier	Algemeen Boerensyndicaat Oost Vlaanderen
Xavier Van Engelen	Antwerpse Scheepvaartvereniging vzw
Peter Mortier	Havenbedrijf Gent
Eric Schumacher	Provincie Zeeland

BIJLAGE 3: uitwerking van de dag inclusief subgroepen

1. **EMOVE: ambities en wat bieden wij u**
2. **Gesprek over de interviews**
3. **Wetenschappelijke kennis Schelde-Estuarium**
4. **In subgroepen: Ronde 1: inzichten en kennis delen subgroepen kennis delen**
5. **In subgroepen: Ronde 2 inzichten en belangen delen**
6. **In subgroepen: identificeren van kansen**

1. **EMOVE: wat zijn de ambities en wat bieden wij u? [ZIE overall presentatie]**

Namens het projectteam presenteren Leo Adriaanse (Rijkswaterstaat Zee en Delta) en Frederik Roose (Departement Mobiliteit en Openbare Werken) de aanleiding, doelen en resultaten van EMOVE, daarnaast besteden zij aandacht aan de relatie tussen EMOVE en de VNSC.

De volgende vragen werden gesteld

- Harm Dottinga (Vogelbescherming) Het gaat om meerdere estuaria. Kunt u meer vertellen over lessen trekken uit andere estuaria
 - Leo – kennis en werking estuaria worden op een rij gezet en naast elkaar gezet.
 - GJ bedoeling is leren. Als jullie aspecten hebben.
- ZMF Van mierlo. Is iedereen binnen vandaag?
 - Leo – belangrijk punt, kan nooit 100% lukken. Degene die ontbreken worden bijgepraat. De opkomst is goed. Alleen waterschap niet en die worden bijgepraat. Zelf op blijven letten ook op achterban.
 - Tjeu van mierlo – je bent afhankelijk van provinciale en landelijk overheden. Die doen niet altijd wat beloofd wordt. Bij governance moet je dat bespreekbaar maken. Iemand van landelijk niveau moet er ook bij.
 - Leo: die houden we op de hoogte.
- Mirjam Kuzee Provincie Zeeand. Veel estuaria zijn Natura 2000 gebied. Een uitdaging ten aanzien van Natura 2000 en estuaria, is hoe kan worden omgegaan met de dynamiek van het estuarium in relatie tot regelgeving. In het EU project [Paralia](#) is daaraan gewerkt. Hoe verhoudt het zich tot emove?
 - Leo heeft contact hiermee er wordt ook kennis gedeeld tussen de projecten.
- Ria van Ralst Heeft u ook contact met New! Delta.
 - Leo – dat nemen we mee.

2. **Beschrijving van de interviews**

Door de ZMF (vanwege hun netwerk binnen de Schelde) zijn 7 partijen geïnterviewd (Gemeentelijk Havenbedrijf Antwerpen, Zeeland Seaports, Vogelbescherming Nederland, Het Zeeuwse Landschap, Natuurpunt, Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie en Boerenbond). Deze selectie is gemaakt op basis van een focus op de gebieden: Scheepvaart, Natuur en Landbouw, waarbij er iedere keer 1 Nederlandse partij en 1 Vlaamse partij is geïnterviewd. De (schematische) uitwerking van de interviews volgt voorafgaande aan de tweede workshop (30 september).

- Dhr. van der Donckt (gemeente Zwijndrecht). wat is het werkingsgebied? De indruk ontstond dat het tot Antwerpen was.

- Dhr. Adriaansen (RWS): we hebben het over het hele estuarium dus tot Gent.
- Dhr. Cerpentier (Algemeen Boerensyndicaat Oost Vlaanderen):
 - wat is het project waterdunen?
 - Mevr. Kalverboer (provincie Zeeland): dit is een provinciaal voorbeeld project waar alles gecombineerd wordt.
 - Dhr. Rovers (Antea): initieel was het project initiatief van een ondernemer en ZMF.
 - <http://www.waterdunen.com/>

3. Wetenschappelijke kennis Schelde-Estuarium (zie overall presentatie die is te downloaden via deze [link](#))

Marcel Taal (Deltares) presenteert:

- feiten: ontwikkeling bodem en water, op schaal 'hele estuarium'; consensus wetenschap t/m politiek.
- Gaat hierbij niet in op lokale ontwikkelingen, ook niet op de 'landzijde'.

Vragen bij de presentatie van Marcel Taal

- Dhr. Janssen (Bekkensecretariaat Benedenscheldebekken)
 - Wat betekent het plaatje tussen bodem en getij?
 - Dhr Taal (Deltares): als je de bodem veranderd verandert het getij
- Dhr. Kuypers (ZLTO)
 - Kun je de bodem veranderen zodat er minder getij is?
 - Dhr. Taal (Deltares): ja dat kan. Met het verplaatsen van zand is invloed op het getij uitgeoefend. Maar je moet geen effecten van vandaag op morgen verwachten. Daarnaast zijn er niet alleen menselijke, maar ook natuurlijke ontwikkelingen.
- Dhr. Van Mierlo (ZMF)
 - Kunnen de oorzaken van de vergroting van het getijverschil aangewezen worden?
 - Dhr. Taal (Deltares): het is lastig oorzaken precies aan te geven. In de periodes dat de geulen dieper werden zie je invloed op het getij. Je kunt wel zeggen dat de eerste verdieping effect heeft gehad. De effecten van de stortstrategie en verdieping zijn ook deels te beoordelen.

4. Ronde 2: In subgroepen inzichten en & belangen delen

Naar aanleiding van de presentatie van Marcel Taal over de stand van zaken in het Schelde estuarium is gekeken naar:

- Aandachtspunten: puntjes op de i (en ook vragen) vanuit de deelnemers
- Aanvullingen: zaken die missen volgens de deelnemers
- Aanpassingen: zaken waarbij andere beelden/bronnen bestaan.

Zie uitgebreide verslagen per subgroep hieronder

5. Ronde 3 In subgroepen inzichten & initiatieven / projecten benoemen

Zie uitgebreide verslagen per subgroep hieronder

6. Volgende workshop, aandachtspunten en planning

Als inzichten voor de volgende workshop geven de deelnemers mee dat:

- Het waterschap moet erbij zijn!
- Aandacht voor natuurontwikkeling.
- Concreet maken (breng focus aan = kiezen).
- Verder ingaan op de oplossingen.
- Suggestie om een specifiek casus te gebruiken of een concreet project (op een plaats) dit maakt alles snel concreter.
- Samen met de groep een keuze maken uit alle initiatieven en projecten die genoemd zijn kies een top 5 of top 3 en ga daar verder mee.
- Flora in de Schelde: zorg voor inzicht in de waarde hiervan.
- Duidelijk zijn over de doelstellingen: wat gebeurd er met de resultaten? Wie neemt het mee? Wat is de bedoeling op de langere termijn.
- De schelde als bron van Energie = bron van financiering. Wordt ook meegenomen in het EU project PRO-TIDE (<http://pro-tide.eu/>)

Tijdens de dag is een flipover gevuld met opmerkingen en aandachtspunten:

- Leren van andere Estuaria
- Willekeur in beleid (er wordt beleid vastgelegd maar de uitvoering blijft achter, vervolgens komen er weer andere onderwerpen op de agenda en 'vergeten' we eerdere afspraken en prioriteiten): hoe kunnen we hiermee omgaan?
- Zijn nu alle stakeholders aan boord? Wees transparant. Wie is geïnterviewd? Wie er is uitgenodigd/wie zou nog betrokken moeten worden.
- Leg ook de relatie met andere EU projecten (niet het wiel opnieuw uitvinden: EU projecten Paralia en Pro-Tide bijvoorbeeld) en bouw voort op eerdere projecten.
- Waar ligt de systeemgrens van EMOVE? Is dit alleen de Westerschelde of ook de Schelde? En op land, of alleen in het water?
- Waar gaat het project Waterdunen over? Zie hiervoor ook <http://www.waterdunen.com/>. Bijzonder aan Waterdunen was dat het initiatief vanuit het Zeeuws Landschap is ingezet.

Tenslotte: de planning van het EMOVE project ziet er als volgt uit:

- 2e workshop: 30 september 2014 (Portaal van Vlaanderen, Terneuzen). Doel van de workshop is dieper ingaan op kennis ten aanzien van werking van het systeem en het aanvullen/selecteren en uitwerken van initiatieven/project ideeën (input uit workshop 1 is een startpunt + voorbeelden uit andere estuaria worden ingebracht).
- 3e workshop: 27 november, locatie volgt nog, concreet uitwerken van geselecteerde initiatieven (workshop 2).
- Slot: Internationale workshop (datum en locatie volgt nog) begin 2015
 - Input voor de Europese politiek met de stand van zaken en aanbevelingen voor studies en pilots/projecten voor 2 estuaria.
 - Aanbevelingen voor Europees beleid
- 31 maart 2015 stopt het project EMOVE, maar de VNSC en de Schelderaad gaan door.

Uitwerking van de subgroepen

1 SUBGROEP 1: Geert Roovers en Stephanie Janssen

1.1 Ronde 1: inzichten en kennis delen

Naar aanleiding van de presentatie van Marcel Taal over de stand van zaken in het Schelde estuarium is gekeken naar:

- Aandachtspunten: puntjes op de i (en ook vragen)
- Aanvullingen: zaken die missen
- Aanpassingen: zaken waarbij andere beelden/bronnen bestaan.

Iedere persoon heeft hier op gereageerd [zie volgende pagina].

Samenvatting door Geert Rovers

- Geert vat samen dat de presentatie van Marcel niet tot discussie leidt, maar dat er wel veel vragen en aanvullingen zijn. Hij vraagt aan de groep of dit klopt.
- Een deelnemer geeft aan dat er wel meer detail nodig is op veel verschillende delen.
- Een andere deelnemer geeft aan dat in beeld moet komen wat we zeker weten en wat onzeker is.

Aandachtspunten: puntjes op de i (en ook vragen)	Aanvullingen: zaken die missen	Aanpassingen: zaken waarbij andere beelden/bronnen bestaan
<ul style="list-style-type: none"> • Wat betekent natuurlijk dynamiek in het systeem? De hoofdgeul ligt er, maar kan dat veranderen? Dit mag duidelijker. Als er dingen vastliggen, wat is dan nog natuurlijke dynamiek? • We weten veel van sediment, slimmer baggeren en storten, golfslag. Wat betekent dit voor dynamiek naar de toekomst icm klimaat verandering? • Verduidelijken van betekenis sediment: gaat het om slib, klei zand? Dit moet beter. • Niet duidelijk is wat het systeem aan kan? En wat moet het aan kunnen? En komt dit overeen? Hier valt veel onder. • Rapport vnsc zou uitgangspunt moeten zijn. • Het begint met een goed ecosysteem. Dit is een laag-dynamisch ecosysteem. • Wat is zeker en wat is onzeker van de kennis? 	<ul style="list-style-type: none"> • Wat is de invloed van stroomsnelheden? • Wat is de impact van verzilting op technische installaties? Het water wordt ook gebruikt voor koeling bijvoorbeeld. Er zijn ook studies gedaan naar hoever de zouttong in het kanaal door dringt. • Wat is de impact van het wijzigend stroomprofiel op de afvoer capaciteit van het kanaal. Wat kan daar verwacht worden? • De dijken moeten ook meegenomen worden, niet alleen de geulen. Dan gaat het om de veiligheids issues. • Natura 2000 doelen. In de ruimte en tijd moeten die vorm gegeven worden. Dit is kaderstellend. • Invloed klimaat verandering en effect op natuurwaarden en strategieën voor sedimentdeposities. • Invloed van bekribbingen. Hiervoor zijn al plannen. Wat zijn de effecten op het systeem? • Belang van Ruimte-voor-de-rivier. Dit staat genoemd in de ontwikkelschets, maar komt niet meer terug in stukken en presentatie. • Wat is de invloed van zeespiegelstijging? 	<ul style="list-style-type: none"> • Rapport uit 2011. Natuurherstel in de Westerschelde. • Het argument van Ruimte-voor-de-rivier is niet geldig omdat het in de buitenkant van de bocht. Daar moet je verzwaren. Ontpoldering onnodig en dat verhoogt het draagvlak.

Aandachtspunten: puntjes op de i (en ook vragen)	Aanvullingen: zaken die missen	Aanpassingen: zaken waarbij andere beelden/bronnen bestaan
	<ul style="list-style-type: none"> • Wat is de invloed van de trends op de vogelpopulaties. • Invloed op landbouw is vooral binnendijks. • Systeem landinwaarts als aanvulling. Effecten van het systeem (zoals effecten landbouw) maar ook effecten 	

naar het systeem (effecten van landbouw op het de schelde).

- Er wordt gesproken over ontpoldering. En worden die meegenomen, is daar invloed van?
- Welke belangrijke flora en fauna zijn er? Dat moet beter en zo populair mogelijk toegelicht worden.
- Verzilting
- Uitspraken over de kwaliteit van de schelde bodem.
- Wordt er ook gekeken naar ruimtelijke zichtlijnen? Waardoor dat ge beter getroffen wordt door de natuurlijke schoonheid van het schelde estuarium, wat er was, wat het is en wat het gaat zijn.
- Belangrijk agrarisch land beschermen. Moet er niet nulvariant van de landbouw vastgesteld worden ivm effecten verzilting. Ze kunnen zich nergens op beroepen.

1.2 Ronde 2 inzichten en belangen delen

Gevraagd wordt aan de deelnemers om in duo's te bespreken hoe het systeem van de Schelde hun organisatie raakt. In de terugkoppeling hebben de personen voor hun partners de terugkoppeling gegeven. Drie vragen leidden de discussie.

1. Hoe helpt de Schelde jou/jouw organisatie?
2. Van welke onzekerheden en ontwikkelingen in de Schelde heb je 'last'?
3. Richting de gesprekspartner: heb je suggesties om mij te helpen?

Duo 1:

1. Hoe helpt de Schelde jou/jouw organisatie?	Transport te water Tewerkstelling Recreatieve waarde	Aanvoer van grondstoffen In enkele gevallen koppeling landbouw en recreatie
2. Van welke onzekerheden en ontwikkelingen in de Schelde heb je 'last'?	Mogelijk overstromingsgevaar. Al dan niet halen natuurdoelstelling is van belang voor perspectief. Stijging waterspiegel (zeespiegelstijging)	Ontpoldering - ruimte voor de rivier Verzilting Overstromingsgebieden Natuurcompensatie Ruimte innamens voor bouwwerven Havenuitbreiding
3. Richting de gesprekspartner: heb je suggesties om mij te helpen?	Ondersteunen kennis van landbouw, bijvoorbeeld nieuwe teelten. Natuurontwikkeling zo snel mogelijk in werking nemen.	Zuinig ruimtegebruik Realistische prognoses ruimtegebruik. Zekerheid geven dat doelstellingen als ze gehaald zijn ook voldoende zijn. Geef bij onteigening kansen voor omscholing die past bij de Schelde, bijvoorbeeld natuurbeheer of andere teelten.

Duo 2

1. Hoe helpt de Schelde jou/jouw organisatie?	Economie, vestigingsklimaat, maatschappelijke beleving, recreatie,	Schelde als infrastructuur voor de haven en economie.
--	--	---

organisatie?	natuur, veiligheid. Natura2000: natuurdoelen, natuurkwaliteit, ontwikkelruimte.	Geen belemmering van andere functies.
2. Van welke onzekerheden en ontwikkelingen in de Schelde heb je 'last'?	Omgaan met dynamiek versus vastleggingen. Zijn er combinaties met natuurontwikkeling en andere functies. Waterschap belangrijk.	De onzekerheden hangen samen met de zeesluis en de impact daarvan op de economie. De toegankelijkheid, betrouwbaarheid, beschikbaarheid, schaalvergroting.
3. Richting de gesprekspartner: heb je suggesties om mij te helpen?	Hoe vrij moet de vrije doorvaart zijn en blijven? Hoe ver gaat de toegankelijkheid?	Geen.

Duo 3

1. Hoe helpt de Schelde jou/jouw organisatie?	Belangrijk vogelgebied van internationaal belang.	Idem. Natuurontwikkeling betekent economie en recreatie.
2. Van welke onzekerheden en ontwikkelingen in de Schelde heb je 'last'?	Consistent beleid (ontbreken daarvan) bv. omtrent ontpolderen. Gemaakte afspraken nakomen. Nieuwe verdiepingen vaargeul? Realiseren natuurherstel.	Omtrent ontpolderen, er mag voortschrijdend inzicht zijn. Kunnen gemaakte verdragen worden opengebroken? Tot hoever is verdieping mogelijk?
3. Richting de gesprekspartner: heb je suggesties om mij te helpen?	Meer integraal denken. Natuur economie, veiligheid, recreatie, meer gezamenlijk benaderen. Niet fixeren op ontpolderen.	Meer vertrouwen in elkaars diepste argumenten.

Een deelnemer voegt toe dat niemand over calamiteiten heeft gesproken. Een enkele calamiteit kan het ecosysteem al doen wegvagen.

Samenvatting door Geert Rovers

1. Hoe helpt de schelde?	Slib Recreatie: landbouw & rivier Toegankelijkheid Ontwikkelruimte
---------------------------------	---

	Vogelgebied Economie
2. Waarvan heb je last?	Ruimtebeslag: ontpolderen & havenontwikkeling Onveiligheid: overstromingen & calamiteit Dynamiek vs vastlegging
3. Suggesties die kunnen helpen	Zuinig ruimtegebruik Doelstelling gehaald? dan klaar. Omscholen passend bij de Schelde Nieuwe teelten – natuurbeheer Integraal denken Meer vertrouwen in elkaars argumenten Grenzen aan de groei?

1.3 Ronde 3: identificeren van kansen

Aan de deelnemers wordt gevraagd om initiatieven/projectideeën te benoemen die zij kansrijk achten om EMOVE op te pakken/verder richting uitvoering te brengen.

Gevraagd is de deelnemers kansen te identificeren en in te delen in de categorieën fysieke maatregel, governance aspecten of systeemkennis vergroten. Ook is gevraagd water nodig is voor de kansen en welke bijdragen ze zelf kunnen leveren.

Fysieke maatregelen

1. Iets doen met onderhoudsspecie
2. Grensoverschrijdend natuurpark ook voor recreatie in Saeftinghe. Mogelijk ook met landbouw en Schaapsbeheer.
3. Voor Ruimte-voor-de-rivier is naar landbouw gekeken en nooit naar natuur. Natuurgebieden zouden die functie ook kunnen vervullen. We kunnen kijken waar dat mogelijk is.
4. Buitendijkse natuurontwikkeling. Ontwikkeling laag-dynamisch slib, met name in de Appelzak. Hiermee ontloop je ontpolder probleem. Groot Saeftinghe kan niet omdat je bomen weghaalt. Je haalt top-predictoren weg in het beoogde groot Saeftinghe.
5. Mensen die op het land boeren 'over de dijk' trekken. Mensen die in het water werken 'over de dijk naar het landbouw trekken'. Kijken wat je samen kunt doen in een specifiek deelgebied van de schelde. Om over en weer meer gevoel te krijgen. De dijk is zo'n scheidslijn, waardoor begrip er minder is.
6. Op bovenstaand plan van Leo aansluitend (no5). Economie als drijfveer nemen. Uiteindelijk moet het economisch rendabel zijn.
7. Landbouwlandschap heeft waarde op zichzelf: voor bewoners, recreatie heeft veel potentie. Maar er is hier weinig onderzoek naar. Objectief onderzoek is nodig.

8. Als het om economie gaat gaat het vooral om de haven. Er wordt bij andere processen weinig naar economie gekeken. De landbouweconomische waarde mag niet worden vergeten.
9. Een deelnemer heeft sterke vooroordelen tegen sommige partijen die voortkomen uit het verleden. Vertrouwen hebben tot op de bodem is nodig. Kom niet met mooie goedbedoelde plannen aan. (Quote: "ik ervaar dit als een geweldig goed gebeuren, niet gedicteerd van bovenaf"). Nu kun je samen praten, bijvoorbeeld met de vogelbescherming. (" ben het toch niet met hem eens").
10. Het getij bijna 2 meter hoger dan 100 jaar geleden. Schelde als bron van energie bestuderen. Onuitputtelijke energie. Positief benaderen, wij doen er iets mee.
11. Grootschalig project landbouwnatuur. Met Europese middelen. Bij leegstaande gite.
12. Een snel-pendeldienst tussen Liefkenshoek en Antwerpen.
13. Onbewerkte haven land laten gebruiken door landbouwers. Er komen dan zeker geen beschermde vogels die later gebruik voor de haven onmogelijk kunnen maken.
14. De veiligheid van heel het systeem naar activiteiten.
15. Zoetwatervoorziening mogelijk tussen België en Nederland leren. Minder actueel in België.
16. Naast, op, en achter de schelde een kriskras route waar men kan wandelen en natuur beleven.
17. Zoeken naar een visie op deelgebieden. Zoeken naar iets gezamenlijks. Het is niet duidelijk waar de winst ligt.
18. Het schijnt dat provincies biodiversiteit willen bevorderen. Trap niet in de valkuil vallen dat je de graszode laat verwilderen. Maak duidelijke afspraken met de pachters.
19. Het is verleidelijk het gebied tussen de primaire en secundaire dijk natuur te laten worden. Daar protesteert Willem de visser tegen. Het probleem met de wisselpolders is dat je de garantie moet geven dat de landbouw terugkomt.

Governance aspecten

20. Realisme in het beleid: voor havens geen grootheidswaanzin, voor natuur realistisch afgebakende doelen. Als het doel gehaald is zit het goed. Recreatie kan leuk zijn maar stem het af met doelen die je moet halen. Recreatie geeft potentie op verstoring etc.
21. Schakel landbouwers in bij dijk beheer.

2 Subgroep 2: Ben Winders en Marijse van den Berg

2.1 Ronde 1: inzichten en kennis delen

Naar aanleiding van de presentatie van Marcel Taal over de stand van zaken in het Schelde estuarium is gekeken naar:

- Aandachtspunten: puntjes op de i (en ook vragen)
- Aanvullingen: zaken die missen
- Aanpassingen: zaken waarbij andere beelden/bronnen bestaan.

Iedere persoon heeft hier op gereageerd (zie onder).

Aandachtspunten: puntjes op de i (en ook vragen)	Aanvullingen: zaken die missen	Aanpassingen: zaken waarbij andere beelden/bronnen bestaan en vragen
<ul style="list-style-type: none"> • Dynamiek is belangrijk – menselijk belang is statisch; • Wat zijn de grenzen van de dynamiek? • Welke dynamiek willen we handhaven en wat zijn de baten? • Welke (dynamiek) estuariumstelsel willen we en welke natuurwaarde, recreatiewaarde, landbouwwaarde willen we en welke haven economie waarden kunnen daarbij horen? Hoe kunnen we dat met elkaar gaan regelen? Welke pilots/maatregelen zouden we samen kunnen gaan doen? • Wanneer gaat het systeem kantelen? Wat is het doel, wanneer ingrijpen? <ul style="list-style-type: none"> ○ Knelpuntanalyse (trend --> gevolg --> knelpunt) • Fysiek systeem --> gaat het goed of niet? • Waar ligt de grens stroom op- en afwaarts <ul style="list-style-type: none"> ○ Impact op politieke agenda <--> Vergelijking tussen estuaria <--> Snellere verzanding als niet internationaal was • 1) Welke knoppen moeten we draaien om het systeem robuuster te maken? • 2) Welke knoppen willen we draaien • Morfologisch beheer – Effecten op ecologie • Helling bij overgang plaat geul 	<ul style="list-style-type: none"> • Saliniteit & verzilting (in zijn algemeenheid) <ul style="list-style-type: none"> ○ Effecten ○ Drinkbaar water • Internationale aanpak ook in verleden & lange tijdschaal • Bescherming tegen getij in hinterland • Economie (op- en aan het water) impact als het systeem kantelt. <ul style="list-style-type: none"> ○ Wat is de economische waarde buiten de haven--> bv. Kraamkamers en andere ecosysteemfuncties ○ MKBA ○ Combinatie belangen economie, veiligheid en natuur • Verruimde scope tot volledige delta, integrale aanpak! • Verdieping vaargeul onbespreekbaar? • Bescherming tegen overstroming 	<ul style="list-style-type: none"> • Wanneer komen we uit de slechte staat van instandhouding? • Wanneer is het systeem robuust genoeg? Wanneer is het systeem robuust genoeg zodat ontwikkelingen mogelijk zijn? • Wisselpolder (korte termijn – lange termijn (eeuwen)) • Juridische discussies vermijden

2.2 Ronde 2 inzichten en & belangen delen

Gevraagd wordt aan de deelnemers om in duo's te bespreken hoe het systeem van de Schelde hun organisatie raakt. In de terugkoppeling hebben de personen voor hun partners de terugkoppeling gegeven. Drie vragen leidden de discussie.

1. Hoe helpt de Schelde jou/jouw organisatie?
2. Van welke onzekerheden en ontwikkelingen in de Schelde heb je 'last'?
3. Richting de gesprekspartner: heb je suggesties om mij te helpen?

Samenvatting/kernboodschap door Ben Winders

- Vitaal dynamisch, ecologisch systeem respecteren is de randvoorwaarde voor overige functies (economie, haven, recreatie – maatschappelijke functies)
- Samen met elkaar het estuarium systeem definiëren dat de maatschappelijke waarden levert die we willen en ook in de regelgeving verankeren
 - o Het ecosysteem is de basis/het fundament van het leven
- Weet wat je wilt! Ontwikkel een visie en neem iedereen daarin mee. --> Samenwerken
- Samenwerking tussen havens --> sterktes respecteren
- Tijdsdimensies

Hoofdboodschap door de deelnemers

DUO 1

Een vitaal, dynamisch, ecologisch systeem respecteren is de randvoorwaarde voor overige functies (economie, haven, recreatie, natuur, e.a. maatschappelijke functies)

DUO 2

Samen met elkaar het estuarium systeem definiëren dat de maatschappelijke waarden levert die wij willen en die er ook in verankeren. In discussie over dit punt werd ook duidelijk naar voren gebracht dat het ecosysteem op zichzelf gezien wordt als de basis van al het leven maar ook als het fundament. Het werd belangrijk gevonden om voor een robuust systeem te zorgen omdat dit de draagkracht van het gebied op meerdere gronden (voor meerdere functies) vergroot.

Verder heeft het DUO nog aangegeven dat de Schelde HvA helpt met de toegankelijkheid en het doortransport van goederen, de watervoorziening en de waterbuffering en veiligheid.

Beide partijen hadden in dit geval last van dezelfde onzekerheden en ontwikkelingen, namelijk zeespiegelstijging, morfodynamica (scheepvaart, veiligheid en ecologisch functioneren/natuur), onduidelijke grenzen voor dynamica, statische deelstelling in een dynamica en de perceptie van de maatschappelijke beleving van de bevolking.

DUO 3

Weet wat je wil! De boodschap was dat ontwikkeling van een visie zeer belangrijk is en dat iedereen in die visie meegenomen moet worden om besluitvorming e.d. op latere momenten makkelijker te maken.

De Schelde helpt ZSP omdat het havenbedrijf volledig afhankelijk is van (diep) water. ZSP heeft 'last' van de veranderlijke morfologie en van waar de aanslibbing plaats vind, van wet- en regelgeving en last van de invloed die de hedwige polder heeft gehad op de publieke opinie en overheden. Als suggestie om te helpen werd het aangaan van dialoog en het gebruik van brede platforms zoals EMOVE om begrip te houden genoemd. Daarnaast werd een MKBA genoemd om een afweging in € te maken zodat iedereen meetelt.

De Schelde helpt Provincie Zeeland omdat het een stuk identiteit van Zeeland weergeeft, het is de economische motor van het gebied met een directe impact op de economie en werkgelegenheid, daarnaast geeft het weer dat Zeeland niet alleen een groene provincie is, maar ook een vestigingsplaats en als laatst is genoemd dat recreatie nu nog te onderbelicht is. Provincie Zeeland heeft voornamelijk 'last' economische en recreatie ontwikkelingen die bemoeilijkt worden door wet- en regelgeving vanuit de hogere overheid. Daarnaast heeft ze last van afstemmingsproblemen met andere overheden (voorbeeld: Hedwige). Als suggestie om te helpen is deelname aan overlegorganen genoemd en is het ontwikkelen van een visie als provincie genoemd.

Er kwam in de discussie naar voren dat de samenwerking tussen havens verbeterd zou kunnen worden. Daarnaast is er nog gepraat over tijdsdimensies waarin processen plaats vinden en hoe deze de processen beïnvloeden.

DUO 1		
1. Hoe helpt de Schelde jou/jouw organisatie?	Als haven bedrijf is er een totale afhankelijk van (diep) water	Identiteit van Zeeland – Land in zee Trots Economische motor – directe impact op economie en werkgelegenheid Zeeland niet alleen groene provincie maar ook vestigingsplaats Recreatie – nu nog te onderbelicht
2. Van welke onzekerheden en ontwikkelingen in de Schelde heb je 'last'?	De natuurlijke morfologie waardoor aanslibbing plaatsvindt; Waterwetgeving (milieu, PAS, natura 2000) Last van 'gevolgen' hedwige polder op publieke opinie en beïnvloeding van overheden (bang voor nieuw traject en bang om dialoog aan te gaan).	Indirect: economische en recreatie ontwikkeling die bemoeilijkt wordt door wet-/regelgeving hogere overheid Afstemmingsproblemen met andere overheden
3. Richting de gesprekspartner: heb je suggesties om	Wel dialoog aangaan en brede platforms (EMOVE) gebruiken om begrip te kweken (Schelderaad)	Deelname aan overlegorganen Meer visie als provincie ontwikkelen

mij te helpen?	MKBA zodat iedereen meetelt – zoals Antwerpen afweging euros
-----------------------	---

DUO 2		
1. Hoe helpt de Schelde jou/jouw organisatie?	Toegankelijkheid en doortransport van goederen Waternvoorziening Waterbuffering / veiligheid	RWS beheert de Schelde Veilige scheepvaart Waterkwaliteit / ecologie
2. Van welke onzekerheden en ontwikkelingen in de Schelde heb je 'last'?	Zeespiegelstijging Morfodynamica Scheepvaart Ecologisch/natuurlijk functioneren Veiligheid Grenzen voor dynamiek die niet duidelijk zijn Statische doelstellingen in een dynamisch systeem Perceptie van de bevolking/maatschappelijke beleving	--
3. Richting de gesprekspartner: heb je suggesties om mij te helpen?	--	--

2.3 Ronde 3 identificeren van kansen

Aan de deelnemers wordt gevraagd om initiatieven/project ideeën te benoemen die zij kansrijk achten om EMOVE op te pakken/verder richting uitvoering te brengen.

- Fysieke maatregel:
 - Meerdere functies samenbrengen binnen een project die een toets doorstaan zodat het systeem vitaal blijft --> snelle besluitvorming
- Versterken governance aspecten:
 - Samenwerking tussen havens
 - Zonering Westerschelde + evaluatie (m.b.t. jachthaven ontwikkeling)

- Juridisering van garanties/toezeggingen
- Systeemkennis vergroten:
 - Onderzoek naar landbouw op wisselend zoet/zout ondergrond
 - Onderzoek naar laag dynamische gronden --> ook in praktijk/experimenten
 - Nutriënten: silicium en stikstof balans en dynamiek (zout water)
- Overige:
 - Wisselpolders – wie begint, hoe leggen we het vast naar de toekomst toe
 - Kleine begin projecten

3 Verslaglegging subgroep 3: Gerald Jan

3.1 Ronde 1: inzichten en kennis delen

Naar aanleiding van de presentatie van Marcel Taal over de stand van zaken in het Schelde estuarium is gekeken naar:

- Aandachtspunten: puntjes op de i (en ook vragen)
- Aanvullingen: zaken die missen
- Aanpassingen: zaken waarbij andere beelden/bronnen bestaan.

Iedere persoon heeft hier op gereageerd [zie volgende pagina].

Aandachtspunten: puntjes op de i (en ook vragen)	Aanvullingen: zaken die missen	Aanpassingen: zaken waarbij andere beelden/bronnen bestaan
<ul style="list-style-type: none"> • Flexibiliteit in de oplossingen: omgang met regels in dynamisch gebied. • Recreatie sector (zowel aanwezigheid vandaag, maar ook vanuit kennis) ontbreekt • Aandacht voor het landschap. • Evenwichtige aandacht voor Westerschelde en Zeeschelde. <ul style="list-style-type: none"> ○ Zorg ook voor een overzicht van lopende zaken/onderzoek in de Zeeschelde. ○ Let hier bij communicatie op! • Personen vervoer of recreatie (platbodems) • Mogelijkheid om polders als inondering te gebruiken (kans 1/4000)=> hou hier dan ook rekening mee met investeringen en ruimtelijke ontwikkelingen. • Uitbaggeringstechnieken zijn redelijk jong (100 jaar oud) <ul style="list-style-type: none"> ○ Zijn er reed duidelijk tekenen dat baggeren kan werken in een duurzame (natuurlijke) ontwikkeling van de rivier en overstromingsgebieden ○ Ook working with nature vanuit het perspectief van veiligheid en belang hiervan(denk ook aan de houdbaarheid van functies in relatie tot te maken kosten) • Kan storten ook opportuniteit opleveren voor fauna en flora? Eilanden of bijvoorbeeld ophogen van polders? 	<ul style="list-style-type: none"> • Nu vaak vrijblijvende afspraken tussen partijen. Een gebiedsspecifieke aanpak: hoe alle belangen te combineren. • Hoe omgaan met externe invloeden zoals politiek en dynamiek van het maatschappelijke/economische: denk aan de financiële crises hoe ga je daarmee om? • Hoe gaan we om met de dynamiek van de Schelde in relatie tot Natura 2000 en natuurdoelen? • Visie van Antwerpen haven: eindbeeld. Wat is er nodig voor de scheepvaart infrastructuur. • Er zijn plannen voor laagdynamisch gebied te creëren in de Schelde. IN hoeverre gaat dit ten koste van laagdynamisch gebied elders: is dit wel effectief. (deze vraag gaat ook over de interactie tussen lokale 'verbetering' en de effecten hiervan op systeemniveau. • Hoe kunnen we omgaan met de dynamiek van de menselijk wensen? Mensen weten niet niet wat zij willen en kunnen over 100 jaar. • Vandaag is het draagvlak voldoende om het evenwicht in het Schelde Estuarium te bewaren te optimaliseren. Er is draagvlak en bereidheid tot overleg en begrip voor elkaars noden en doelstellingen. • Effecten van plaatrandstortingen en andere stortingen op zowel morfologie als ecologie. • 	<ul style="list-style-type: none"> • Zoete/Zilte teelten combineren met zoute kwel. Chemische middelen reageren anders in een zilte omgeving. • Is het niet mogelijk om met verschillende partijen een (sectorale) visie op natuur, recreatie, scheepvaart etc. te maken. En deze dan vervolgens samen te voegen? Dan krijgen we echt specifieke pijnpunten in beeld.

3.2 Ronde 2 inzichten en belangen delen

Gevraagd wordt aan de deelnemers om in duo's te bespreken hoe het systeem van de Schelde hun organisatie raakt. In de terugkoppeling hebben de personen voor hun partners de terugkoppeling gegeven. Drie vragen leidden de discussie.

1. Hoe helpt de Schelde jou/jouw organisatie?
2. Van welke onzekerheden en ontwikkelingen in de Schelde heb je 'last'?
3. Richting de gesprekspartner: heb je suggesties om mij te helpen?

DUO 1		
1. Hoe helpt de Schelde jou/jouw organisatie?	Indirect financieel voordeel (belasting industriële bedrijven). Direct heeft gemeente op dit ogenblik weinig met de schelde te maken, de wens bestaat om dit beter te benutten/toegankelijker te maken door ruimtelijke ordening en recreatie. Mogelijke toekomstige kasnsen rond personenvervoer en Schelde.	Werkgelegenheid door beheer en toegankelijkheid zeehavens.
2. Van welke onzekerheden en ontwikkelingen in de Schelde heb je 'last'?	Hoge sigmadijk belemmert nu bepaalde kansen. Historische vervuiling oeverzone. Economische wens naar verdere ontwikkeling kan resterende natuur bedreigen.	Vergroten getijslag, verengen laag water, grotere onderhoudsinspanningen. Zwaardere vergunningsprocedures, kosten meer energie.
3. Richting de gesprekspartner: heb je suggesties om mij te helpen?	Suggestie aan overheid: zelf een decreet schrijven om zaken te regelen in afstemming met ruimtelijke ordening . Nood aan burgerlijke participatie erkennen + voldoende informatie, om gerechtelijke procedures te voorkomen. Niet allen via andere kanalen (bijvoorbeeld gemeenten).	Wensen vanuit gemeente kenbaar maken bij anderen (ook hogere overheid) en zoeken naar win win situaties. Informeren van anderen over lopende processen en kennis over het estuarium + actuele belangen

DUO 1		
1. Hoe helpt de Schelde jou/jouw organisatie?	Schelde is een transport middel en leidt tot welvaart (natuurlijke infrastructuur.	
2. Van welke onzekerheden en ontwikkelingen in de	Onvoldoende dynamiek in N2000 regelgeving	Toenemende getijslag, Verzilting, beheer

Schelde heb je 'last'?	zoetwatervoorraden, klimaatverandering.
3. Richting de gesprekspartner: heb je suggesties om mij te helpen?	Meer aandacht voor punten onder 2

DUO 3

1. Hoe helpt de Schelde jou/jouw organisatie?	Logistiek, Zilte teelt, Recreatie, Waterlozing, ruimte voor productie onder aan dijken, vleesproductie (runderen en schapen) onder aan dijken in natuur gebieden.	Bezit, pacht, werkgelegenheid, natuurdoelen, educatie, bewustwording, externe effecten fauna, recreatie.
2. Van welke onzekerheden en ontwikkelingen in de Schelde heb je 'last'?	Ontpoldering claims, verzilting, natura 2000,	Traagheid uitvoering , minder laag dynamisch gebied, geluid onder water, handhaving verstoring vogels, behalen natura 2000 doelen, onderwater leven, nauw jasje van de Schelde, vervuiling recreatie en Antwerpse industrie
3. Richting de gesprekspartner: heb je suggesties om mij te helpen?	Rollend landschap (wisselpolders)	Kustlaboratorium locatie.

DUO 4

1. Hoe helpt de Schelde jou/jouw organisatie?	Toegang tot havens essentieel voor voortbestaan van de havens. Verbinding zee –achterland: ketenbenadering	Mogelijkheid tot havenindustrie/logistiek, recreatie, watersport en kustrecreatie, levensader van steden rond de Westerschelde, natuur
2. Van welke onzekerheden en ontwikkelingen in de Schelde heb je 'last'?	Externe veiligheid, nautische toegang, verzilting (algen), havens en industrie	Externe veiligheid, nautische veiligheid, natuur irt recreatie ontwikkeling.
3. Richting de gesprekspartner: heb je suggesties om mij te helpen?	Verder overleggen en in gesprek blijven. Begrip voor beide doelstellingen, kennisnemen van elkaars doelstellingen.	

3.3 Ronde 3 identificeren van kansen

Aan de deelnemers wordt gevraagd om initiatieven/project ideeën te benoemen die zij kansrijk achten om EMOVE op te pakken/verder richting uitvoering te brengen.

- Fysieke maatregel:
 - Voor het aanleggen van de nieuwe zeesluis zal 10 miljoen M3 worden gebaggerd. Dit wordt hoogst waarschijnlijk gestort. Maar wat kan je hier nog meer mee doen? (innovatie kans?)
- Versterken governance aspecten:
 - Breng beleidsdoelen verder: denk aan rijksstructuurvisie, natuurambitie grote wateren, etc.
 - Vrienden van de Schelde oprichten
 - Groepen samenbrengen bijvoorbeeld door middel van de Schelde loop ieder jaar een ander thema + gesprekken.
 - MKBA Schelde (waarde van de Schelde)
 - Inkomsten genereren op een creatieve manier, denk aan zilte teelt, maar ook vanuit visserij perspectief.
 - Neem havens mee in natura 2000 maatregelen, voor hen bied dit waarschijnlijk ontwikkelingsruimte.
 - Zorg voor een basis van een 'duwtje' van de Schelderaad: zorgen dat initiatieven en ideeën op de agenda komen.
 - Denk hierbij bijvoorbeeld aan een gebiedsontwikkelingsplan (GEEN visie) gericht op natuur- en andere ontwikkeling van de Schelde + maatregelen & governance aspecten. Vergeet hierbij het landschap niet!
 - Zet uit in de tijd welke stappen hiervoor nodig zijn
 - Stap 1: Link leggen met de beslissers (borgen van het proces)
 - Stap 1a: zorg voor een samenwerkingsovereenkomst/intentieverklaring *tussen* de havens: denk hierbij aan een intentieverklaring of een gezamenlijk duurzaamheidsplan.
- Systeemkennis vergroten:
 - Onderzoek naar verzilting
 - Kennis gericht op het in beeld brengen van de effecten van voor fysieke maatregelen (systeemkennis)
 - Duurzamen energie: met de aanleg van de nieuwe zeesluizen => welke kansen zijn er om sluisen als energie opwekkers in te zetten.
- Overige:
 - Maatschappelijk samenzijn bij de Schelde.
 - Vervuiling van de schelde helpen schoonmaken (nationale schoonmaakdag)
 - Communicatie ook meer richten op de burger.
 - Leg relatie met Schelde en de burger bijvoorbeeld door 'proeftuinen'
 - Laat de waarde van de Schelde zien: ook als het gaat om recreatie.